

„Informátorunk is a Turul Szövetségnek volt tagja...” Egykori Turul-tagok a politikai rendőrség látóterében 1945 után

Bevezetés

A Turul Szövetség a Horthy-kori Magyarország legmeghatározóbb jobboldali radikális egyetemi ifjúsági szervezete volt, amely az 1930-as évek folyamán – túllépve a felsőoktatási intézmények falain – tagegyesületei révén szinte az egész országot behálózta. Eszmei és szervezeti előzményei az első világháború végére, illetve az 1918/19-es forradalmak időszakára nyúlnak vissza.¹ Ekkor a vereség keserű életérzése, az egzisztenciális kilátástalanság, az ország területi integritásának felbomlása, a liberális-pacifista, majd az internacionalista-kommunista mozgalmak egyre erőteljesebb térnyerése szinte törvényszerűen magával hozta azt, hogy a jobboldali radikális, nacionalista és irredenta érzelmű fiatalok is szervezkedésbe kezdjenek. A lassan kibontakozó és kevésbé erőteljes próbálkozásait (ilyen volt például a Piros-Fehér-Zöld Blokk) a Tanácsköztársaság megakasztotta, és csak az (általuk is) ellenforradalminak nevezett mozgalmak révén, a „keresztény-nemzeti” eszme és a „szegedi gondolat” zászlóbontásával kaptak új lendületet – főként a kommunista diktatúra után. Ekkor a főváros felsőoktatási intézményeiben a rend fenntartására, illetve a baloldali érzelmű (és zsidó) hallgatók eltávolítására a jobboldali radikális fiatalok karhatalmi alakulatokat hozott létre, az úgynevezett medikus, tudományegyetemi és műegyetemi (csendőr)zászlóaljokat. Ezekre a félkatonai csoportokra alapulva jöttek létre az új típusú és a két világháború közötti időszakban végig meghatározó egyetemi ifjúsági szervezetek, a bajtársi szövetségek: elsőnek még 1919/20 folyamán a tudományegyetemek diákságát összefogó Turul Szövetség, majd a műegyetemisták szervezete, a Hungária Magyar Technikusok Egyesülete, 1921-ben a csak katolikusokat tömörítő Foederatio Emericana, majd 1927-ben a Habsburg-párti legitimizmust hirdető Szent István Bajtársi Szövetség.

Noha több konfliktus is elválasztotta őket egymástól, közös volt bennük a „bajtársi eszme”, ami főként a keresztény-nemzeti ideológiát, a militarizmust, a revizionizmust és az antiszemizmust foglalta magába, szervezeti tekintetben pedig az, hogy csúcsszervezetként a felsőoktatási intézmények különböző fakultásain működő bajtársi tagegyesületeket (csoportokat, ún. „törzseket”, korporatiokat stb.) fogták össze (például a Turul az orvosi karokon működő Csabát, a jogászokat tömörítő Werbőczyt, a bölcsészek Árpád Bajtársi Egyesületét stb.). A fentiekben felsorolt négy nagy szövetség közül a Turul tett szert legnagyobb befolyásra az egyetemi hallgatók között, ami több okból fakadt. Egyfelől abból, hogy nem szorítkozott csupán egy felsőoktatási intézményre (mint a műegyetemi Hungária), valamint felekezeten felüliséget hirdetett (tehát nem korlátozódott a tagsága kizárólag egy vallásfelekezetre, mint az Emericana esetében), és a fiatalok körében népszerűbb szabad királyválasztó álláspontot képviselte (szemben a Szent István Bajtársi Szövetséggel). Fontos arra is rámutatni, hogy a Turul alapvető céljának tekintette a tagok segélyezését, ezért a fiatal, egyetemest kezdő – főként a nehéz szociális háttérű – hallgatóknak előnyökkel járhatott belépniük a szövetség valamelyik tagszervezetébe, még ha nem is szimpatizáltak annak ideológiájával vagy módszereivel. Ennek ellenére a turulos múlt – bármilyen motiváció (meggyőződés vagy szükség) is állt a háttérben – a második világháború után „fekete foltként” szerepelt szinte minden érintett életpályájában.

A Turul Szövetség teljes, egész országra vonatkozó pontos taglétszámadatai sajnos nem állnak rendelkezésre. Egyes források (elsősorban a Turul propagandakiadványai) az 1930-as évek végén 40 ezer főre tették ezt a számot,² ami reálisnak tekinthető, mivel a szövetség fontosnak tartotta, hogy az egyetemest végzett fiatalok a diplomájuk megszerzése után is tartsák meg a tagságukat (őket nevezték „dominusoknak” vagy „öreguraknak”), és továbbra is tevékenykedjenek a Turul érdekében (a bajtársi eszme terjesztése, állásszerzés a felsőoktatási intézményekből frissen kikerülőik számára, rendezvények szervezése stb.). Ez tette a szervezetet egyetemi ifjúsági mozgalom helyett szélesebb társadalmi mozgalommá, azonban kérdéses, hogy a dominusok közül mennyit tekinthetünk valóban aktív tagnak.³

A Turul Szövetséggel és rokonszervezeteivel, illetve általában a két világháború közötti egyetemi ifjúsági mozgalmakkal foglalkozó, örvendetesen megszorodó szakirodalmi munkák már több fontos aspektust megvizsgáltak és lényeges kérdést tisztáztak, illetve számos tévhitet eloszlattak. Szóltak a bajtársi szövetségek/egyesületek szervezeti kereteinek kialakulásáról és szokásrendjéről, az antiszemita akcióik természetéről, motivációiról, a királykérdéshez való viszonyokról és az abból fakadó konfliktusaikról, egyéb – az egyetemeken jelentősen túlnyúló, szélesebb szociális és társadalmi – tevékenységeikről (például az önkéntes munkatáborokról vagy a Magyar Egészség Hetéről). De – lényegesen árnyalva a főként rendszerváltás előtti történetírás egyoldalú véleményét – rámutattak arra is, hogy ezek a szervezetek az 1930-as évek folyamán már egyre inkább a fiatal generáció szellemi útkeresésének színtereivé váltak, így nemcsak jobboldali radikális, hanem baloldali vagy demokrata érzelmű egyetemisták is tagjai lettek.⁴

Azonban a szakirodalom eddig kevésbé „vitte tovább a szálakat” a második világháború utáni időszakra. Érdekes felvetni azt a kérdést, hogy a legjelentősebb egyetemi bajtársi szövetség, a Turul „bajtársi eszmében” nevelkedett tagjai hogyan illeszkedtek be (ha egyáltalán beilleszkedtek) az 1945 után egyre inkább balra tolódó és végül kommunista diktatúrába torkolló politikai-társadalmi környezetbe. Ennek megvizsgálása azért is fontos, mert a két világháború közötti fiatal generációk jelentős részének gondolkodásmódját befolyásoló és meghatározó Turult nemcsak feloszlatta az 1944 végén hatalomra kerülő új politikai elit,⁵ hanem az általa képviselt ideológiát, mentalitást kifejezetten az ellenségének tekintette. Révai József, a Magyar Kommunista Párt (MKP) fő ideológusa 1945 decemberében egy nemzetgyűlési vitanap alkalmával például úgy fogalmazott, hogy „ifjúságunk jelentős része, különösen az egyetemi ifjúság, nemcsak idegenül, hanem egyenesen ellenségesen áll szemben a demokráciával, [...] nem is lehet másként, mert tudjuk, hogy ezt az ifjúságot az elmúlt két és fél évtizedben elég mélyen megmérgezte a Turul szelleme, a nyilas-szellem, a fasizmus szelleme”.⁶ Hasonlóan vélekedett, de kevésbé radikálisan fogalmazott a szintén kommunista – és egyébként korábbi Turul-tag – Losonczy Géza is 1948 márciusában az MKP politikai akadémiáján tartott előadásában, amiben kifejtette, hogy „míg a Horthy-rendszer a Turul vezér ideálját állította az ifjúság elé, addig a demokratikus rendszer a tanulj többet ideált”.⁷ Nem meglepő, hogy a második világháború után létrejövő (vagy újjáalakuló) egyetemi ifjúsági egyesületek is elhatárolódtak a Turul által korábban képviselt mentalitástól és szellemiségtől. Az 1945 utáni új egyetemi ifjúsági csúcsszervezet, a valójában egyre erősebb kommunista befolyás alá kerülő Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) budapesti központjának hetilapja, az *Ifjúság* is úgy foglalt állást, hogy a Szálasi-kormány „életrehívásában és terjesztésében az egyetemi hallgatóknak, sajnos, igen nagy részük volt”, elsősorban a „dzsentriszármazású turulistáknak”.⁸

Tehát a konfliktus – kissé lesarkítva – adott: a Turul szellemiségében szocializálódott, az 1940-es, 1950-es évek folyamán is legfeljebb középkorú emberek a két világháború között a szervezettől az antikommunista mentalitást kapták, 1945 után azonban már éppen annak a szélsőbaloldalnak a képviselői kerültek hatalomra, akik ugyanennyire ellenségesen tekintettek rájuk. Mindezekből a tanulmány fő kérdése egyfelől az, hogy milyen életpályát futhattak be az egykori Turul-tagok a második világháború után, másfelől pedig az, hogy a kommunista belügyi és államvédelmi szervek mennyire szenteltek figyelmet az egyes személyek turulos múltjának.

Életút-lehetőségek 1945 után⁹

Általában megállapítható, hogy a második világháborút követően az egyéni sorsok alakulása nagyban függött a Horthy-korszakban befutott pályafutástól és attól, hogy a Turulon belül, illetve azon kívül ki mennyire, milyen módon és szervezetekben (egyesületekben, pártokban) exponálta magát a jobboldali rendszer, valamint az akkor „divatos” ideológiák („keresztény-nemzeti” gondolat, fasizmus, nemzetiszocializmus, hungarizmus) mellett vagy azokkal szemben. Az egykori Turul-tagok 1945 utáni életpályái hasonlóan alakultak, mint más jobboldali radikális szervezetekben, pártokban tagságot vagy funkciót viseltek esetében, és több csoportba oszthatók.

Az egyik kategóriába azokat sorolhatjuk, akik a világháború utáni magyar emigrációs hullám(ok)ban külföldre távoztak, és nem is tértek haza. Ezt az utat választotta például Salló János, aki az 1930-as években a Turul propagandavezére, a szövetség központi lapjának, a *Bajtársnak* a szerkesztője, az egyetemi hallgatók önkéntes nemzeti munkatáborainak egyik szervezője volt, és 1936-ban ő hívta életre a szélsőjobboldali Nemzeti Frontot. A háború alatt egyre inkább háttérbe szorult, korábbi híveinek egy része Imrédy Bélához, a másik része pedig Szálasihoz pártolt át, bár Salló elvetette az utóbbival való együttműködést. Egészen bizonyos, hogy a világháború után – a politikai múltja miatt – őt is felelősségre vonta volna az új rendszer, ezért ezt reálisan felmérve az emigráció mellett döntött. A háború végén Nyugat-Európába távozott, 1952-ben pedig az Egyesült Államokba, ahol tevékenyen részt vett az ottani magyarok életében, és egyik szervezője volt a San Franciscó-i Magyar Háznak.¹⁰

Az 1945 utáni életutak másik kategóriájába azok tartoznak, akik – önként vagy kényszerűségből – turulos múlttal is Magyarországon maradtak. Közöttük legkényesebb helyzetben az igazoló bizottságok és a népbíróságok által elítélt egykori, főképpen exponált szélsőjobboldali turulisták voltak. A velük szembeni eljárásokra egészen az 1950-es évek elejéig találunk példákat. A leginkább elmarasztaló ítéletek főképpen azokat sújtották, akik a német megszállás után is hivatalt viseltek, vagy aktív tagként tevékenykedtek a Nyilaskeresztes Pártban, a Szálasi-rendszert is támogatták, illetve kiszolgálták, és a háború végén Németországba is követték a szovjetek elől visszavonuló magyar hivatali apparátust.¹¹

A leggyakoribb ítélet a többéves börtönbüntetés, a politikai jogfosztás, a vagyonelkobzás és/vagy az internálás volt. Erre példa Kemény Zoltán esete. Ő 1932-ben lépett be a Turul Szövetségbe, 1937-től a Salló János által vezetett Nemzeti Front, majd nem sokkal később, 1940 májusától a Nyilaskeresztes Párt tagja volt. 1944 októberében tevékenyen részt vett a nyilas hatalomátvételben, amikor fegyveres őrséget állt a párt főhadiszállásán. 1944. október 23-án a Nemzetvédelmi és Propaganda Minisztérium ideológiai osztályának vezetőjévé nevezték ki, és „Mi a hungarizmus?” címmel kátét készített Szálasi munkái alapján. 1944 decemberében Szombathelyen átvette a propagandaminisztériumban az elnöki osztály vezetését is. A Népbíróságok Országos Tanács 1947 júniusában 8 év börtönre, teljes vagyonelkobzásra és politikai jogainak 10 éves felfüggesztésére ítélte. Börtönbüntetésének letöltése után 1955 augusztusában szabadult.¹²

Több olyan egykori Turul-tagot is találunk, akik – önként vagy kényszerűségből – kiszolgálták az 1945 utáni politikai rendszert. A Rákosi-diktatúra kiteljesedéséig viszonylag nyugodtabb körülmények között élhettek azok, akik a két világháború között illegális kommunistaként lettek a Turul tagjai, vagy a szövetségben orientálódtak a baloldali eszmék felé. Közöttük akadtak olyanok is, akik meglehetősen magas pozícióig is eljuthattak, mint Losonczy Géza, Kállai Gyula vagy Zöld Sándor. Losonczy a népművelési minisztérium államtitkára (1949–1951), Kállai előbb a tájékoztatási minisztérium politikai államtitkára (1945–1947), majd a Dobi-kormány külügyminisztere (1949–1951), Zöld Sándor pedig 1950 júniusa és 1951 áprilisa között – Kádár János után – belügyminiszter volt. Azonban az 1950-es évek elején, a diktatúra „csúcspontján” ők is kegyvesztettek lettek a hatalmon lévő Rákosiék szemében: Losonczyt és Kállait 1951-ben koncepciós perbe fogták, ekkor (illetve az 1954-es felülvizsgálati tárgyalásaik során) az államvédelmi szervek az egykori Turul-tagságukról is faggatták őket, és börtönbe kerültek. Zöld Sándor sorsa tragikusabban alakult: Rákosi a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottságának egyik ülésén bírálta őt a korábbi illegális kommunistákhoz és egykori Márciusi Front-tagokhoz fűződő baráti kapcsolatai miatt, ami után másnap egész családjával együtt öngyilkos lett.¹³

„Hazafias alapon” – Az egykori Turul-tagok és a politikai rendőrség

Nem véletlen, hogy 1945 után nemcsak az igazságszolgáltatás, hanem az államvédelmi/állambiztonsági szervek látóterébe is bekerültek az egykori Turul-tagok. Ahogy a korábbiakban utaltunk rá, ez a szervezet a két világháború között, markáns gondolkodásmód-formáló erővel bírva, a fiatal értelmiségi generáció jelentős részére hatást gyakorolt, olyanokra, akik az 1930-as évek folyamán fontos vagy megbecsült társadalmi pozícióba kerül(het)tek, és a kommunista diktatúra kiépülésének, illetve csúcspontjának időszakában is még csak középkorúak voltak. Egy 1945 utáni, Turul Szövetségről készült összefoglalás a

következőképpen érzékeltette a velük kapcsolatos (államvédelmi szempontból is) fontos veszélyeket: „a bajtársi egyesületek a nácizmus trójai falovává lettek”, a „diákvezérek [pedig] a fasiszta mételyt szerte-szét szórták az egyetemi ifjúság soraiban, s rajtuk keresztül az egész magyar értelmiségi rétegben, mely bizony amúgy is alig érdemelte meg az »értelmiségi« nevet. A két háború után [sic!] több százezer fiatalember részesült ilyen »keresztény-nemzeti« nevelésben, s ráadásul mind olyanok, akik osztályhelyzetüknél és képesítésüknél fogva vezető helyekre kerültek!”¹⁴

Ezt természetesen az államvédelmi szervek is felismerték a második világháború után, ezért ezt a réteget (tisztviselőket, egyetemet végzett értelmiségieket) komoly figyelemmel kísérték, hiszen azzal valószínűleg maguk is tisztában lehettek, hogy a Turul által mintegy negyed évszázadon át a fiatalokba táplált ideológiát és gondolkodásmódot nem lehetett egy rendelettel eltüntetni. Beszédes az az 1945 után készült, szélsőjobboldali pártokban és/vagy egyesületekben tagságot viselt és emiatt megfigyelt személyekről készített, mintegy 4400 nevet tartalmazó kimutatás is, amiben a néven nevezett egykori Turul-tagok száma meghaladta a 160 főt, és megtalálható volt közöttük színész, egyetemi oktató, törvényszéki bíró, sőt minisztériumi államtitkár is.¹⁵ De jól érzékelteti a Turul által az értelmiségbe „szórt mételyt” az is, hogy az 1950-es évek első felében Szegeden néhány egyetemi hallgató Turul-gárda néven titkos csoportot alakított, amit 1955 szeptemberében leplezett le az államvédelem. Ez a szervezet nemcsak a neve miatt hozható összefüggésbe a két világháború közötti Turul Szövetséggel, hanem a tagok tevékenysége miatt is, akik kifejezetten Trianonnal foglalkozó, nacionalista szellemű könyveket olvastak és azok tartalmáról vitatkoztak.¹⁶

Az 1945 és 1956 közötti időszakból több olyan ügynököt, besúgót találunk, akik kifejezetten volt turulosokat figyeltek meg, sőt olyat is, akit éppen egykori Turul-tagsága miatt szerveztek be azért, hogy rendszeresen jelentsen egykori egyesületi társairól. Eklatáns példáját adja az utóbbinak a „Nagy Dezső” fedőnevű ügynök, aki 1950-es évek elején áruforgalmi osztályvezetőként dolgozott a hódmezővásárhelyi kötöttáru-gyárban. Beszervezési dossziéja szerint: „Nevezettet 1956. II. hó 2-án hazafias alapon informátorként szerveztük be [...] azzal a céllal, hogy rajta keresztül felderítsük azon osztályidegen személyek tevékenységét, akik a felszabadulás előtt a Turul Szövetségnek voltak a vezetőségi tagjai. Informátorunk is a Turul Szövetségnek volt tagja, és mint ilyen a kapcsolattartás során tudomásunk szerint azoknak részben csak az adatait adta meg, mivel hivatkozott különböző elfoglaltságaira.” A „Nagy Dezső” fedőnevű ügynökkel azonban „a rendszeres kapcsolattartás [csak] kb. fél évig tartott, mivel közben az [1956. októberi] ellenforradalmi események megszakították”.¹⁷

Kapcsolatba került a belügyi szervekkel a Turul Szövetség egyik leghosszabb ideig, 1932 és 1939 között hivatalban lévő országos fővezére, Végváry (eredeti nevén Verbovszky) József is. Végváry 1921 óta játszott jelentős szerepet a jobboldali radikális egyetemi ifjúsági mozgalmakban. Miután 1932-ben fővezérnek választották, tevékeny munkát fejtett ki a szövetség kibővítése érdekében, és lényegében neki köszönhető az, hogy a Turul a felsőoktatási intézményeken túlnyúló társadalmi szervezetté vált. Ezt bizonyítja az is, hogy 1932 és 1935 között 32 új bajtársi egyesület alapításában vállalt szerepet. A Turulon belül főleg szociológiával, falu- és munkásszemináriumok megszervezésével foglalkozott. A bajtársi szövetség mellett tagja volt a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületének, illetve alelnöke lett a Társadalmi Egyesületek Szövetségének. Kifejezetten Gömbös Gyula hívének számított, ezért nem meglepő, hogy az 1935-ös választásokon a kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja jelöltjeként kapott mandátumot Nagylakon. Noha több alkalommal is hangoztatta, hogy országgyűlési képviselőisége és párttagsága nincs hatással a fővezéri feladataira, lényegében a NEP-ben vállalt szerepe miatt a kortársak és az utókor is úgy látta, Végváry célja az volt, hogy a Turult Gömbös politikájának rendelje alá. A miniszterelnök és a bajtársi szövetség összekapcsolása kézenfekvőnek látszik, hiszen szellemi-ideológiai alapjaik és hangoztatott jelszavaik ugyanazok voltak (fajvédelem, szegedi gondolat, „nemzeti öncélúság”), azonban a Turul tagjainak egy része az 1930-as évek közepétől egyre élesebben támadta Végváryt a politikai szerepvállalása miatt. Ennek oka a Turulban megjelenő fiatalabb generáció egyre nagyobb térnyerése volt, akik számára a meghatározó élményt már nem elsősorban az 1918/19-es forradalmak időszaka, hanem maga a konszolidált Horthy-rendszer, majd a gazdasági válság jelentette. Ők olykor már nyíltan bírálták Gömbös politikáját is, és ebből

adódóan más mozgalmakkal (főként a nyilasokkal, de a baloldali Márciusi Fronttal is) akartak kapcsolatot keresni. Ez a konfrontáció Végváry bukásához vezetett.

Miután 1939 elején leváltották a szövetség fővezéri posztjáról, visszavonult a politizálástól, és a világháború alatt a gyógyszerészeti cikkek forgalmazásával foglalkozó Oleokémiai Vegyipari Kft. résztulajdonosa lett. Érdekesség, hogy a náciellenes, de olykor durván antiszemita Végváry a holokauszt idején zsidókat mentett, ennek ellenére a hosszú ideig tartó Turul-fővezérsége és a korábbi kormánypárt színeiben viselt parlamenti mandátuma miatt nem kerülhette el a felelősségre vonást a második világháború után. A politikai rendőrség indoklása szerint „tekintettel arra, hogy gyanúsított a politizálást 1939-ben már abbahagyta, másrészt viszont politikai szereplése a hírhedt Turul szellem jegyében történt, kívánatosnak látszanék őt a magyar társadalomból egy időre kiküszöbölni, de legalább is a demokratikus magyar társadalom ellenőrzése alá vonni”.¹⁸ Az 1945 júliusa és októbere között lezajlott monstre perében lényegében nemcsak Végváry, hanem az egész Turul felett mondott ítéletet a népbíróság. Az egykori fővezér (másodfokon) egy év börtönbüntetést kapott, és politikai jogait öt évre felfüggesztették. Büntetése letöltése után magánorvosként praktizált, azonban nem gyakorolhatta nyugodtan hivatását, ugyanis ekkor az Államvédelmi Hatóság kényszerrel beszervezte. A zsarolás alapját természetesen a Turulban betöltött fővezéri szerepe és a kiterjedt kapcsolatrendszere jelentette. Végváry semmitmondó jelentéseket írt, majd 1949 elején – az ÁVH folyamatos nyomása miatt – Ausztriába disszidált. Azonban a magyar államvédelmi szervek itt is figyelemmel kísérték, és megkísérelték az újbóli beszervezését azért, hogy az emigráns magyar szervezetekről készítsen jelentéseket. Ekkor a Magyarországon maradt családtagjaival zsarolták meg, illetve azzal, hogy a korábbi jelentéseinek eljuttatásával kompromittálják őt az emigráns barátai előtt. Arra vonatkozóan nem maradtak fenn források, hogy sikerült-e Végváry ismételt beszervezése. Valószínűbb, hogy nem, ugyanis már csak annyi adat található róla a politikai rendőrségi iratokban, hogy 1951/52 fordulóján az Egyesült Államokban telepedett le, és ezután teljesen visszavonultan élve kikerült az AVH látóteréből.¹⁹

Fordulatos és az államvédelmi szervekhez is kapcsolódó életpályát futott be a Turul másik meghatározó vezéralakja, Fitos Vilmos is. Az 1913-ban Budapesten született Fitos a Turul új generációjához tartozott. 1933-ban lett egyetemista és a budapesti bölcsészhallgatók Árpád Bajtársi Egyesületének tagja. Ismeretségi köre meglehetősen kiterjedt volt, amit a Magyar Közösség nevű titkos szervezetben viselt tagságának köszönhetett, és 1938-tól a népiekhez közel álló *Magyar Élet* szerkesztőjeként is fontos kapcsolatokat építhetett. 1939-ben Fitos is jelentős szerepet játszott a Turul korábbi fővezérének, Végváry Józsefnek a megbuktatásában, és ezt követően – egészen 1941-ig – helyet kapott a szövetség legfelsőbb vezetőségében kulturális alvezérként. A következő évben vezetője lett a Magyar Ifjúság Nagybizottságának, amely elsősorban a háborúellenes egyetemistákat tömörítette, majd 1944-ben bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba is. A világháború után a Magyar Közösségben viselt tagsága miatt letartóztatták. 1946 decemberétől 1947 nyaráig ült börtönben, ahonnan aztán – saját bevallása szerint – „szilárd kommunista meggyőződéssel” szabadult. Ezután különböző külkereskedelmi vállalatoknál dolgozott. Az Államvédelmi Hatóság 1949-ben szervezte be, és egészen 1969-ig „Futó” fedőnévvel volt az ügynökhálózat tagja. Ekkor feltehetően kizárták, és csak később, (valószínűleg) 1981-ben vette fel vele újra a kapcsolatot a III/III-as csoportfőnökség. Ezután a rendszerváltozásig „Hegyi” fedőnévvel volt informátor. A forradalomban nem vett részt, viszont 1956 novemberében tagja lett a Magyar Szocialista Munkáspártnak (innen ismeretlen okból 1972-ben kizárták). Fitos neve felbukkant az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány honlapján 2009 nyarán közzétett, Nagy Imre újratemetésekor tevékenykedő és jelentő ügynökök listáján is. Feladata ekkor az volt, hogy az eseményre utazó emigráns jobboldali ismerőseivel felvegye a kapcsolatot, és készítsen róluk (hangulatukról, véleményükről) jelentéseket.²⁰ A rendszerváltozás után tagja lett a Magyar Szocialista Pártnak, de a szélsőjobboldali *Hunnia* lapjain is publikált.²¹

De volt olyan beszervezett egykori Turul-tag is, aki tudatosan törekedett az állambiztonság félretájékoztatására és kijátszására. Jászai Lajos még 1947 novemberében lett a hálózat tagja „Tamási” fedőnévvel. Jászai Mari színművész nő unokaöccse 1934-ben került be a Turul vezetőségébe, ahol hamar a Fitos Vilmos körül csoportosuló ellenzékhez csatlakozott, és a népi gondolat híve lett. Egyes források szerint Teleki Pál miniszterelnök öngyilkossága után került

összetűzésbe a Turul vezetőségével, konkrétan az akkori fővezérrel, Ambrus Józseffel, mert „míg Jászai erősen németellenes volt, s Teleki halálán, illetve temetésén demonstrálni akart az ifjúsággal a németek ellen, addig Ambrus ezt ellenezte”, és – jellemző módon – „kölcsonösen lehazaárulózták egymást”.²² A második világháború alatt elhagyta a Turult, és részt vett a Magyar Közösség tevékenységében, illetve az ellenállási mozgalomban, amiért a nyilasok 1944 decemberében letartóztatták. Érdekes, hogy beszerzése előtt hogyan jellemezték őt a politikai rendőrségnél: „Egy valódi ügynevezett »kitenyészett fajmagyar«, »magyar lelkeséggel«. Egyszerű gondolkodású – de reakciós – semmi szakképzettséggel nem rendelkezik, de azért magát nagyszerű kereskedői érzéssel megáldottnak képzei, akit csak a zsidók és egyes »elfajzott« keresztény emberek – akik különben egyivásúak vele – tettek tönkre és nem engedték érvényesülni. A demokráciát gyűlöli, igazságtalannak és diktatórikusnak tartja.”²³ 1947 novemberében szervezték be, az államvédelmi tiszt indoklása szerint azért, „mert a társadalomban az ún. »jobb« körökben mozgó személy, aki megjelenésével és fellépésével, valamint igen nagy kiterjedésű ismeretségi és baráti környezetén keresztül feltétlenül be tud épülni az általunk kívánatos egyházi helyre vagy helyekre. Mellette szól itt az a körülmény, hogy katolikus, bár nem vallásos. Beszerzése presszióval történhet, amely pressziót jelen esetben a Magyar Közösségi tagsága miatti eljárás képezheti.”²⁴ Jászai kezdetben készséges volt, és saját magát „nagyon alkalmas személynek” találta a rábízott feladatra. Azonban „beszerzése után jelentéktelen dolgokat jelentett”, sőt egy róla (is) jelentő ügynök 1948. áprilisi beszámolója szerint a disszidálását kezdte előkészíteni, és ennek leplezésére használta fel az informátori munkát: „Jászai Lajossal beszéltem a Szabadság kávéházban. Bevezetőül elmondta, hogy azonosak lévén érdekeink, teljes mértékben megbízik bennem, mert egyébként bizalmatlan mindenkivel szemben, olyan jól megszervezett az ÁVÓ. Biztosítottam őt arról, hogy hasonlóan gondolkodom, hajlandó vagyok együtt elmenni, de szükségem van legalább 4 hétre, hogy pénzt tudjak szerezni. Azt válaszolta, fölösleges, mentől hamarabb megyünk, annál jobb. Megint felhozta Nagy Ferencsel [a miniszterelnökkel] való jó viszonyát, s mikor megkérdeztem, miért nem használta ki a múltban, azt válaszolta, egyrészt nem volt rá szüksége anyagilag, de egyelőre Nagy Ferenc sem forszirozta, mert félt attól, hogy Nagy Ferencet feshélyezné az ő volt Turul vezérsége.” Noha láthatóan az államvédelmi szervek tudtak Jászai szándékáról, nem sokkal később mégis sikerült disszidálnia.²⁵

A fentiekben bemutatott személyek életpályája kényszerűségből vezetett az ügynöki munkába, voltak azonban olyan egykori Turul-tagok is, akik önként, minden kényszer nélkül szegődtek a politikai rendőrség szolgálatába 1945 után. Rendkívül érdekes Janikovszky Béla esete, aki egyetemi éve alatt (az 1940-es évek elején) a budapesti orvostanhallgatók Csaba Bajtársi Egyesületének tagja volt, és a Turul „hivatalos” antiszemita ideológiáját vallotta magáénak. Azonban 1944 folyamán kapcsolatba került a német megszállókkal szembeni illegális ellenállási mozgalommal, és részt vett a Marót-partizáncsoport akciójában, melynek során 1944. október 6-án felrobbantották Gömbös Gyula budapesti szobrát. A világháború után Janikovszky a szegedi államvédelmi osztály parancsnoka, 1948-ban pedig már az Államvédelmi Hatóság Határ-, Folyam- és Légirendészeti Osztályának vezetője, később a Katonai Elhárító Osztály vezetőhelyettese lett. ÁVH-s tisztként – Tabajdi Gábort és Ungváry Krisztián munkáját idézve – „brutális kínzásokkal sorozatosan produkált eredményeket a különféle koncepciós perekben, amelyek súlyos ítéletekkel zárultak”. Részt vett a Rajk-per kihallgatásain és a Kádár János elleni eljárásban is. 1952-ben elbocsátották az ÁVH-tól, 1956 októberében letartóztatták, és 1957 folyamán eljárás folyt ellene a koncepciós perekben játszott szerepe miatt.²⁶

1956 után

Nem meglepő, hogy azok az egykori Turul-tagok, akiket a második világháború utáni rendszer megbüntetett, felbukkantak az 1956-os forradalomban. A már említett Kemény Zoltán például tagja volt a mosonmagyaróvári timföldgyár munkástanácsának.²⁷ Nála is jellemzőbb Antalóczi Sándor életpályája. Az 1915-ben Ungváron született Antalóczi 1938-ban a Turul mellett tagja lett a Nemzeti Szocialista Párt Hungarista Mozgalomnak is. E szervezetekben vállalt szerepe miatt 1945 után folyamatosan az államvédelmi szervek látóterében volt. 1948-ban internálták,

a következő évben – mivel politikai nézeteit továbbra is nyíltan hangoztatta – a népbíróság izgatás miatt egyhavi fogházra, három év hivatali és politikai jogvesztésre ítélte, amit annak ellenére sem kerülhetett el, hogy tagja volt a szociáldemokrata, majd a kommunista pártnak (!) is. „Rendszerellenes magatartás” miatt 1951 júliusában a pécsi bíróság újabb hathavi börtönnel büntette, amit 1952-ben két évre súlyosbítottak. Szabadulása után Budapestre került, ahol 1955-ben szakorvosként praktizált. A forradalom kirobbanása után a Corvin-közben harcolókhöz csatlakozott, előbb a sebesültek kezelőorvosaként segédkezett, majd a helyi parancsnokság tagja és politikai tanácsadója lett. Egyes politikai rendőrségi források szerint a „fogvatartott párttagokat és ÁVH tisztet több esetben meg akarta mérgezni úgy, hogy mérget akart vérükbe fecskendezni”, de ezt a jelentéstevő is „egyoldalú, nem ellenőrzött értesülésnek” minősítette. Az 1956. november 4-i harcok során súlyosan megsebesült, kórházba szállították, majd még a hónap folyamán Ausztrián keresztül Svájcba menekítették. Az állambiztonsági szervek szerint a Magyar Szabadságharcos Világszövetség (MSZHVSZ) svájci szervezetének vezetőjeként nyugatnémet politikai körökkel állt kapcsolatban.²⁸

A két világháború között szélsőjobboldali Antalóczi pályájához hasonlóan az 1956-os forradalomba vezetett Jónás Pál és Joó Béla Károly életútja is. Az 1922-ben született Jónás alig 20 évesen közgazdászhallgatóként lépett be a Turul Szövetségbe. A világháború alatt németellenes tevékenységet folytatott, ezért 1944 decemberében a nyilasok letartóztatták, de megszökött. Egy hónappal később szerepet vállalt a MADISZ megalapításában. 1948-ban Kistarcsára, majd Recskre internálták. 1956-ban csatlakozott a forradalmárokhöz, és november 3-án az újjáalakult Petőfi Kör elnökének választották. A forradalom leverése után az Egyesült Államokba emigrált. A Jónásnál közel 20 évvel idősebb Joó Béla Károly még a Turul első generációjához tartozott, és az 1930-as években már nem is viselt aktív tagságot a szervezetben, hanem ideggyógyászként praktizált. A második világháború után azonban helyi szinten bekapcsolódott a politikába a Független Kisgazdapárt egyik Csongrád megyei szervezőjeként. 1956 októberében részt vett az FKGP újjáalakításában.²⁹

Az ilyen életpályák ismeretében nem véletlen, hogy 1956 után még hangsúlyosabban került előtérbe az állambiztonsági munkában az egykori Turul-tagok megfigyelése és beszerzése. A 30 és 60 év közötti értelmiségi vagy ekkorra már deklasszálódott korosztály szemmel tartásának oka elsősorban természetesen a forradalomban való részvételük volt, de fontos szerepet játszott ebben az a szempont is, hogy megakadályozzák egy esetleges újabb forradalom kitörését. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy nemcsak magára a Turul-tagságra, hanem a szövetség alapját jelentő egyetemi zászlóaljokban viselt tagságra is odafigyeltek az állambiztonsági szervek emberei 1956 után. Erről tanúskodik egy 1958-ban készült feljegyzés, miszerint „a volt csendőrszászlóalj tagjai operatív szempontból kategóriát képeznek. Az eddigi feldolgozó munka során úgy az operatív osztályok, mint a nyilvántartó osztály részéről hiányosság az, hogy a csendőrszászlóalj tagjai sem úgy, mint csendőrök, de úgy sem, mint nemzetvédelmi keresztések nincsenek megfelelően feldolgozva és nyilvántartásba véve. A jelenleg folyó felülvizsgálat során megállapítást nyert, hogy egyes személyek közülük izgatásért, vagy népellenes bűntett miatt vannak nyilvántartásba véve, azonban a dossziében elfekvő anyagokból és a kartonokból nem tűnik ki az, hogy ezek a személyek a Műegyetemi Csendőrszászlóalj tagjai voltak és tevékenységükért Nemzetvédelmi Kereszttel is ki vannak tüntetve. A felülvizsgálat során nagy figyelmet kell fordítani a fenti kategóriákra, főleg jogi, orvosi és műegyetemi diplomával rendelkező személyeknél, akik 1895 és az 1900-as években születtek, ugyanis ezek a személyek jártak 1919 és 1921 között egyetemre, ahol tagjai voltak a csendőrszászlóaljnak.”³⁰

A különböző források alátámasztják, hogy nemcsak a korábbi volt turulos ügynököket aktivizálták újra a belügyi szervek 1956 után, hanem újak bevonására is törekedtek. Például 1957 tavaszán szervezték be a „Fekete Elek” és a „Kávási András”³¹ fedőnevű ügynököket, előbbi egy telefongyári diszpécser, utóbbi egy budapesti gimnázium tanára volt. Mindketten tagjai voltak korábban a Turul Szövetségnek („Fekete Elek” a forradalom eseményeiben is részt vett egy vidéki kisgazdapárti csoport újjáalakulása révén³²), és az egykori turulosok megfigyelését kapták feladatul.

Azonban ezeknek az informátoroknak a tevékenységével általában elégedetlenek voltak az állambiztonsági szervek. A már említett „Nagy Dezső” fedőnevű ügynök hálózatból való kizárását már 1958 februárjában javasolták, mert az újbóli kapcsolatfelvétel után „az első találkozói alkalmával szintén hivatkozott elfoglaltságára és arra, hogy a politikai

bűncselekmények felderítésére nincs lehetősége”, mert az állambiztonsági szerveket „érdeklő személyek között csak részben van ismeretsége, azonban szorosabb kapcsolatot velük nem tart”.³³ Hasonlóan alakult „Kávási András” pályafutása is, noha ő sokkal tovább, 1974 májusáig volt a hálózat része, amikor az általa nyújtott, operatív szempontból értéktelen információk miatt már nem tartottak igényt a szolgálataira.³⁴

Azonban az 1956 utáni ügynökhálózatnak voltak olyan egykori turulos tagjai is, akik nemcsak önként, hanem szerfelett szorgalmasan folytatták a korábban megkezdett tevékenységüket. Erre példa Kristó Nagy István és Sóvágó Gábor pályája. Kristó Nagy 1943-ban még a Turul nyilas- és nácibarát szárnyának volt tagja, és a propagandaminisztériumban is dolgozott. A második világháború vége felé azonban már azok között találjuk, akik felismerték, hogy a Turul-tagság, illetve a jobboldali rendszer melletti exponált magatartás terhes örökség lehet a viláégés utáni időkben. Beszédes Ortutay Gyula naplóbejegyzése, aki a következőképpen írta le a Kristó Nagy Istvánnal történt 1944. februári találkozóját: „Kristó Nagy István, volt szegedi hallgatóm járt nálam: a propagandaminisztériumban van. Szeretne szabadulni már onnan, hogy ne kompromittálja magát. Eléggé belekeveredett a szélsőjobb diákmozgalmakba, ezen a réven jutott épp a minisztériumba.”³⁵ Nagy valószínűséggel éppen a terhes múlttól való szabadulás motiválta abban, hogy már 1945 után jelentsen az államvédelmi szerveknek „Juhász Lajos” fedőnév alatt. Az ő 1956 utáni ügynöki tevékenysége meglehetősen sajátos volt, ugyanis – Tabajdi Gábort és Ungváry Krisztiánt idézve – „valamennyire önállósította magát: jelentéseiből egy példányt magának is mindig elrakott, és több alkalommal is különvéleményét hangoztatta tartója előtt”. Hozzá hasonló önkéntes pálfordulást mutatott be 1945 után Sóvágó Gábor is, akit az 1930-as évek második felében a Turul egyik legjobb szónokaként tartottak számon. A második világháború után viszont „Harmath András” fedőnévvel a politikai rendőrség egyik legbuzgóbb ügynöke volt, aki életmódszerűen „űzte” a besúgást (csak az 1956 és 1970 közötti jelentései 14 ezer oldalt tettek ki). Ők ketten a turulos múltjuk ellenére is a kommunista korszak talán legaktívabb ügynökei voltak, és az 1956 utáni tevékenységük kifejezetten arra irányult, hogy jelentéseikkel elősegítsék a forradalom nyilasokkal történő diszkreditálását (ehhez kapcsolódott az ún. Péntek István-ügy is).³⁶

Az eddigiekben felvázolt életpályák sajátosan összekapcsolnak két, egymással teljesen ellentétes korszakot, éppen ezért érzékletesen mutatják be két különböző politikai-társadalmi rendszer szellemiségét és működési mechanizmusait. Ugyanakkor sajátos példával szolgálnak arra is, hogy az egyén személyiségjegyeinek köszönhetően hogyan alkalmazkodik – önként vagy kényszerűségből – az őt körülvevő „történelmi környezethez”.

¹ A Turul genezisére lásd részletesebben: Kerepeszki, 2009: 341–376.

² Lásd: Erdélyi, 1940: 16.

³ A dominusok feladatairól lásd: Alapszabályzat, 1927: 13–14.

⁴ Csak az elmúlt néhány év szakirodalmából lásd: Szécsényi, 2009a: 214–232.; 2009b: 133–138.; 2009c: 69–78.; 2010:191–204.; 2011a: 149–164.; Ujváry, 2010: 413–493.; Kerepeszki, 2008: 224–237.; 2011a: 247–266.; 2011b: 36–63.

⁵ *MRT*, 1945: 49–50.

⁶ *Nemzetgyűlés Napló*, 1946: 125–126.

⁷ MOL K 612. Híryanag, 1948. március 12.

⁸ *Ifjúság*, 1945.

⁹ Részletesebben Kerepeszki, 2012.

¹⁰ Borbándi, 1997: 386.

¹¹ Az egykori Turul-tagok közül a legsúlyosabb büntetést Radó Endre kapta. Ő 1942 júniusától 1944 októberéig a csendőrség kötelékében szolgált, majd tagja lett a nyilas-hungarista Nemzeti Számonkérő Különítménynek, és annak katonai alosztályát irányította. Ebben a minőségében ő is folytatott nyomozásokat a különböző ellenálló csoportokkal szemben, és „munkája” során gyakran kinozta a kihallgatottjait, sőt egyes 1945 utáni tanúvallomások szerint törvénytelen kivégzéseket is végrehajtott. A háború végén fogságba esett, nem sokkal később a győztesek kiadták őt Magyarországnak. A Népbíróságok Országos Tanácsa (természetesen nem a Turul-tagsága miatt) 1946 májusában kötél általi halálra ítélte, amit június 19-én hajtottak végre. Kovács, 2009: 116–141.

- ¹² ÁBTL 3.1.5. O-14847/82. 4–5. Határozat külön operatív nyilvántartásba vételről, figyelő dosszié megnyitásáról, 1960. augusztus 4. Hasonló életutak és népbíróági ítéletek természetesen nemcsak a fővárosban, hanem vidéken is megtalálhatóak. Hódmezővásárhelyen például 1948 decemberében hathavi börtönre és háromévi politikai jogvesztésre ítélték Hódi Andrást, aki 1938-ban a Turul helyi szervezetének vezetője volt. A róla készült állambiztonsági vizsgálati dosszié szerint „egy szónoki beszédében kijelentette, hogy »az országot zsidótalanítani kell«. Elfogult antiszemita. Dem[okrácia] ellenes kijelentéseket tett. Az egyik tanú hallomásból tudja egy szakaszvezetőtől, hogy nevezett mint kémelhárító tiszt kiválogatta azokat, hogy kiket hívjanak be munkaszolgálatra.” Hasonló büntetést rótt ki 1950 augusztusában a győri megyei bíróság háborús bűntett miatt Kriveczky Lajosra, aki fiatalon, alig 16 évesen („próbaidősként”, ún. „noviciusként”) lett a Turul Szövetség tagja. 1944 márciusában lépett be a Nyilaskeresztes Pártba, és a nyilas puccs után fegyveres pártszolgálatos volt. Az 1960-as években a VIII. ker. Vegyesipari Javító Vállalatban műszaki vezetőként dolgozott. ÁBTL 3.1.9. 29. V-6600. Fisch József áv. százados feljegyzése, 1955. május 12.; uo. 3.1.5. O-14937/51. 2. és 3–5. Javaslat Kriveczky Lajos alapnyilvántartásban való meghagyására, 1965. szeptember 15.; és Környezetanulmány, 1964. július 30.
- ¹³ Kállai Gyula felülvizsgálata. Kihallgatás, 1954. május 21. Közli: Varga, 2001: 312–313.; Kövér, 1998; Szűcs–Sárközi: 1976.
- ¹⁴ MOL P 1364. 1. d. 14. t. A dokumentumot közli: Szécsényi–Kerepeszki, 2012: 171–204.
- ¹⁵ ÁBTL 4.1. A-1084. 1945 előtti jobboldali szervezetek névsorai.
- ¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11802/23. 294. Összefoglaló jelentés, 1960. december 27. és uo. 3.1.9. V-145252. 104–109. és 299. Jegyzőkönyv Soós László kihallgatásáról, 1957. augusztus 13.; és a Kiss Tamás és társai ellen indított bűnügy fellebbezési tárgyalásán hozott ítélet, 1959. február 25.; Farkas, 2004: 12.
- ¹⁷ ÁBTL 3.1.1. B-80895. 3. Kizárási javaslat, 1958. február 3.
- ¹⁸ ÁBTL 3.1.9. 6. V-88720. Jelentés dr. Végváry József volt Tutul Szövetségi fővezér, volt országgyűlési képviselő politikai szerepléséről, 1945. május 15.
- ¹⁹ ÁBTL 3.2.4. K-338. 20–22. Jelentés, 1950. augusztus 26.; vö. Szécsényi, 2011b: 7–35.
- ²⁰ Lásd az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány honlapja, http://www.rev.hu/89/f?p=107:17:2011063341233297::NO:17:P17_PERSON_ID:13225 (utolsó letöltés: 2012. január 30.).
- ²¹ Fitos életpályájához lásd: Papp, 2006: 72–77.
- ²² ÁBTL 3.2.4. K-629. 25. Jelentés, 1947. július 29.
- ²³ Uo. 5. Jászai Lajos jellemzése, d. n.
- ²⁴ Uo. 27–28. Jelentés, 1947. november 24.
- ²⁵ Uo. 35–36. Jelentés, 1948. április 24.; és uo. 49. Jelentés, 1951. szeptember 10.
- ²⁶ Tabajdi–Ungváry, 2008: 202.
- ²⁷ ÁBTL 3.1.5. O-14847/82. 5. Határozat külön operatív nyilvántartásba vételről, figyelő dosszié megnyitásáról, 1960. augusztus 4.
- ²⁸ ÁBTL 3.1.5. O-14849/6/56. 7–8. és 13. Javaslat dr. Antalóczi Sándor alapnyilvántartásban való meghagyására, 1965. július 10.; és Összefoglaló jelentés, 1963. április 23.
- ²⁹ ÁBTL 3.1.5. O-14967/510. 9–12. Határozat az operatív nyilvántartásba vételről, 1964. június 5.
- ³⁰ ÁBTL 4.1. A-840. 17–19. A Tudományegyetemi és a Műegyetemi csendőrszázaljak szerepe és tevékenysége a Tanácsköztársaság megdöntésében és azt követően. D. n.
- ³¹ ÁBTL 3.1.2. M-36074. „Kávási András” dossziéja.
- ³² ÁBTL 3.1.2. M-20991/1. 60–63. Foglalkoztatási terv, 1961. július 13.
- ³³ ÁBTL, 3.1.1. B-80895. 3. Kizárási javaslat, 1958. február 3.
- ³⁴ ÁBTL 3.1.2. M-36074. 423. Összefoglaló jelentés, 1974. június 12.
- ³⁵ Ortutay, 2009: 361.
- ³⁶ Kristó Nagy és Sóvágó tevékenységére, illetve a Péntek István-ügyre lásd: Tabajdi–Ungváry, 2008: 233–241. Idézet a 235. oldalon.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.1 Beszervezési dossziék (B-dossziék)

B-80895 „Nagy Dezső”

3.1.2 Munka dossziék (M-dossziék)

M-20991/1. „Fekete Elek”

M-36074 „Kávási András”

3.1.5 Operatív dossziék (O-dossziék)

O-11802/23. Fekete Hollók

O-14847/82. Kemény (József) Zoltán

O-14849/6/56. Antalóczi Sándor

O-14937/51. Kriveczky Lajos

O-14967/510. Joó Béla Károly

3.1.9 Vizsgálati dossziék (V-dossziék)

V-6600 Dr. Hódi András

V-88720 Végváry (Verboch) József dr. és társai

V-145252 Kiss Tamás és társai

3.2.4 Kutató dossziék (K-dossziék)

K-338 Végváry József

K-629 Jászai Lajos

4.1 Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag)

A-840 Horthysta erőszakszervezetek, jobboldali pártokra, szervezetekre vonatkozó anyagok

A-1084 1945 előtti jobboldali szervezetek névsorai

K 612	Magyar Országos Tudósító – Híryanag, 1924–1944
P 1364	Turul Szövetség (A Magyar Egyetemi és Főiskolai Bajtársi Egyesületek Országos Központja) 1920–1944

Nyomtatásban megjelent források

Alapszabályzat, 1927

A „Turul” Szövetség (a Magyar Egyetemi és Főiskolai Bajtársi Egyesületek Országos Központja), valamint a kötelékébe tartozó és a szövetség szerves részét képező Bajtársi Egyesületek és Bajtársi Törzsek (vegyestörzsek) Alapszabályzata. H. n., k. n.

MRT, 1945

529/1945. ME számú rendelet a fasiszta politikai és katonai jellegű szervezetek feloszlatásáról, február 26. *Magyarországi Rendeletek Tára.* Budapest, Magyar Királyi Belügyminisztérium.

Nemzetgyűlés Naplói, 1946

Az 1945. évi november 29-re Budapestre összehívott Nemzetgyűlés Naplói. I. kötet. Budapest, Athenaeum.

Ortutay, 2009

Ortutay Gyula: *Napló.* I. kötet. 1938–1954. Szerkesztette és a jegyzeteket készítette: Markó László. Budapest, Alexandra Kiadó.

Sajtó

Ifjúság, 1945

Elhurcolták-e az egyetemistákat, vagy maguktól mentek? *Ifjúság*, augusztus 13.

Hivatkozott irodalom

Borbándi, 1997

Borbándi Gyula: *Magyar politikai pályaképek 1938–1948.* Budapest, Európa Kiadó.

Erdélyi, 1940

Erdélyi Ernő: *A mi utunk. A Turul Szövetség története, útja, célkitűzései.* Pécs, k. n.

Farkas, 2004

Farkas Csaba: Szegedi egyetemisták a forradalomban. In *Vidéki diákmozgalmak 1956-ban. Nagy Imre és kora.* III. kötet. *Tanulmányok, forrásközlések.* Szerkesztették: Némethné Dikán Nóra – Szabó Róbert – Vida István. Budapest, Nagy Imre Alapítvány.

-
- Kerepeszki, 2008
Kerepeszki Róbert: A zsidókérdés és az egyetemi bajtársi egyesületek a két világháború közötti Magyarországon. In *Tradíció és modernizáció Európában a XVIII–XX. században*. Szerkesztették: Bodnár Erzsébet és Demeter Gábor. Budapest, Hungarovox.
- Kerepeszki, 2009
Kerepeszki Róbert: A Turul Szövetség. In *A magyar jobboldali hagyomány, 1900–1948*. Szerkesztette: Romsics Ignác. Budapest, Osiris Kiadó.
- Kerepeszki, 2011a
Kerepeszki Róbert: A numerus clausus és a Turul Szövetség. In *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról*. Szerkesztette: Molnár Judit. Budapest, Nonprofit Társadalomkutató Egyesület.
- Kerepeszki, 2011b
Kerepeszki Róbert: A budaörsi csata emlékezete és a királykérdés a két világháború közötti egyetemi ifjúsági mozgalmak politikai gondolkodásában. *Múltunk*, 3. sz.
- Kerepeszki, 2012
Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség (1919–1945). Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*. (Megjelenés alatt az Attraktor Kiadónál.)
- Kovács, 2009
Kovács Zoltán András: *A Szálasi-kormány belügyminisztériuma. Rendvédelem, állambiztonság, közigazgatás a nyilas korszakban*. Máriabesnyő-Gödöllő, Attraktor Kiadó.
- Kövér, 1998
Kövér György: *Losonczy Géza 1917–1957*. Budapest, 1956-os Intézet.
- Papp, 2006
Papp István: „...én, aki egész életemben a nép ügyéért harcoltam”. Egy középosztálybeli életút a század viharaiiban: Fitos Vilmos (1913–2000). *Hitel*, 8. sz.
- Szécsényi, 2009a
Szécsényi András: A Turul Szövetség felépítése és szerepe a két világháború közötti ifjúsági mozgalomban. In *Fejezetek a tegnap világából*. Főszerkesztő: Gergely Jenő. Budapest, ELTE BTK.
- Szécsényi, 2009b
Szécsényi András: Lovagias ügy. Epizód az antiszemitizmus történetéhez az 1930-as években. *Múlt és Jövő*, 1. sz.
- Szécsényi, 2009c

Szécsényi András: „Hogy ki a magyar, azt mindig csak maguk a magyarok dönthetik el”. A Turul Szövetség a közgazdasági egyetemen 1941-ben. *Kommentár*, 3. sz.

Szécsényi, 2010

Szécsényi András: A Turul Szövetség akciói – a Magyar Egészség Hete és a Magyar Nép Hete. In *Vázlatok két évszázad magyar történelméből*. Főszerkesztő: Gergely Jenő. Budapest, ELTE.

Szécsényi, 2011a

Szécsényi András: Egyetemi és főiskolai munkatáborok Magyarországon 1935–39. In *Visszatekintés a 19–20. századra*. Főszerkesztő: Erdődy Gábor. Budapest, ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola.

Szécsényi, 2011b

Szécsényi András: Végváry József pályája. A Turul Szövetségtől az ÁVH-ig. *Múltunk*, 3. sz.

Szécsényi–Kerepeszki, 2012

Szécsényi András – Kerepeszki Róbert: „Ellenzék” a Turulban. *Századok*, 1. sz.

Szűcs–Sárközi, 1976

Szűcs Ernő – Sárközi István: *Egy kiváló kommunista életútja. Zöld Sándor emlékkönyv*. Berettyóújfalu, Hajdú-Bihar Megyei Tanács.

Tabajdi–Ungváry, 2008

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*. Budapest, 1956-os Intézet – Corvina Kiadó.

Ujváry, 2010

Ujváry Gábor: Egyetemi ifjúság és katolicizmus a „neobarokk társadalomban”. A Foederatio Emericánáról. In uő: *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”*. Budapest, Ráció Kiadó.

Varga (szerk.), 2001

Kádár János bírái előtt. Egyszer fent, egyszer lent. 1949–1956. Szerkesztette: Varga László. Budapest, Osiris Kiadó – Budapest Főváros Levéltára.